

Egy korszakokat összekötő életmű – és bemutatásának nehézségei

Somogyi József (1916–1993) szobrászművész és tanítványai kiállítása

WEHNER TIBOR

Vigadó Galéria, 2016. IV. 21. – VI. 26.

Ismét bebizonyosodott: vérbeli szobrász munkásságát összefoglaló visszatekintő tárlatot, egy-egy szobrászi életművet összegző emlékkiállítást rendezni szinte illuzórikus vállalkozás. Különösen nehéznek ítéltető ez a feladat, ha egy olyan nagy formátumú alkotóról van szó, mint *Somogyi József*, aki a magyar művészet meghatározó alakja volt a 20. század második felében.

seregét tanító mester volt, életművében a kispasztikai munkásság viszonylag háttérbe szorult, így az emléktárlat rendezői a legfontosabb művek helyett csak e munkák lényegi jellemzőktől megfosztott dokumentációját: a köztéri alkotások környezetről, térbeliségről, léptékről, anyagiságról semmit sem mondó vagy csak áttételesen tudósító, nagyméretű fotóját vonultathatták fel, és a tanítványok műveinek válogatásával egészíthették ki munkáinak kollekcióját. De

nem ez volt az egyetlen probléma, amely megnehezítette a Magyar Művészeti Akadémia prezentálásában (kurátorok: Feledy Balázs, Karmó Zoltán és Kő Pál, fotó: Szelényi Károly) a közönség elé tárt, *Somogyi József (1916–1993) szobrászművész és tanítványai* címmel bemutatott kiállítás rendezőinek dolgát.

A Pesti Vigadó két hatalmas, osztatlan, jelen formájában a bemutatott szobrászati együttes tagolására, rendszerezésére, csoportosítására alkalmatlan kiállítótermében a rendezők az egyetlen kézenfekvő megoldást választották (miután nem állt rendelkezésükre elegendő, a két termet betöltő Somogyi-mű): külön teremegységként kezelték a mester és külön a tanítványok alkotásait, az együtteseket a termek és az előcsarnok falaira függesztett nagyméretű reprodukciók sora fogta össze. A fotókon bemutatott monumentális művek válogatási szempontjaira nem derült fény: minden egyes köztéren, középületben megvalósult kompozíció fotójának szerepeltetésére természetesen nem volt lehetőség – a monumentális művek tételszáma hatvan körül van –, de a tájékoztató tablók között jó lett volna olvasni egy a teljességet tükrözőtető műtárgyjegyzéket, amelynek segítségével a látogató felmérhetné és beazonosíthatná, mely művek szerepelnek és mely művek nem jelennek meg a kiállításon. (A fotók feliratait sem tájékoztattak minden esetben pontosan: nem tudhattuk

Fotó: Berényi Zsuzsa, HUNGART © 2016

SOMOGYI JÓZSEF:
Táncoló lány, 1960

Az 1940-es években jelentkezett első műveivel, majd 1993 januárjában bekövetkezett haláláig rendkívül aktívan tevékenykedett, s monumentális alkotásai évtizedek múltán, napjainkban is fontos, érvényes mondanókat összegző művekként állnak Budapesten és a vidéki települések közterein, közösségi tereiben. Mindemellett alkotói szellemisége az egykori tanítványai révén is jelen van körünkben. Somogyi József elsősorban monumentális szobrász és tanítványok

meg például, hogy a Rudnay Gyula-síremlék rőzsehordóasszony-szobra miért áll a budapesti Epreskertben 1993 óta, ha egyszer síremlék, az 1955-ben készült *Kubikosról* is csak az volt megtudható, hogy azt 1987-ben helyezték át a főiskola Kmety utcai kertjébe, de azt nem, hogy honnan – egyébiránt a közeli Bajza utca egyik épületének előkertjéből.) Az eredeti művek; a bronz, pirogránit és terrakotta kispasztikák, a nagyméretű kompozíciók előtanulmányai, modelljei, kiállítótermi léptékű változatai, a plakettek és a szén- és vörös kréta rajzok mellett e fotósorozat volt hivatott arra, hogy egy

viszonylag jól ismert, de számos ismeretlen mozzanatot is rejtő életmű dimenzióit felvillantsa, legfontosabb jellemzőit feltárja, összefoglaló érvénnyel bemutatja. Somogyi József munkássága történelmi és művészeti korszakokat köt össze: pályakezdő periódusa a két világháború közötti időszak utolsó, világégésbe torkolló időszakára esett, majd az 1945-ben megnyíló és 1990-ig ívelő, több alszakasra bomló, szocialista negyvenöt év korszaka teremtette meg a lehetőséget számára az

fotó: Berényi Zsuzsa, HUNGART © 2016

oeuvre kibontakoztatására, hogy aztán a rendszerváltás utáni első néhány esztendő zárja le az életművet. Érmek, plakettek, domborművek, kisplasztikák, portrék, figuraegyüttesek, lovas szobrok: bensőséges atmoszférát indukáló kisplasztikák és nagyvonalúan komponált, külső és belső teret szervező, köztérre helyezett monumentális művek, architektúrához kapcsolt, külső és belső megjelenést gazdagító épületdíszítő alkotások sorakoznak az öt évtizedet átfogó együttesben.

Megannyi szobrászati ágazat, műfaj, műforma fellelhető – a rajzok, a porcelánképek mellett – a szobrász munkásságában: esztétikai autonómiást reprezentáló plasztikai kompozíciók, könnyed díszítőszobrok, történelmi mementók, politikummal átszőtt emlékművek, portréemlékművek, kútszobrok, síremlékek követték egymást a megbízások nyomán. A felhasznált anyagok és az alkalmazott technikák terén már kissé egyhangúbb az összkép: egy-egy terrakotta kisplasztika, pirogránit- és műkő, kőbe faragott szobor mellett csaknem minden Somogyi-mű a bronzöntődében kapta meg végső formáját: mint az 50-es évek szocreál szoboráradásából fenségesen kiemelkedő, végül 1960-ban Dunaújvárosban otthonra lett *Martinász*, mint a küzdelmes alkotói és befogadói folyamat végén 1965-ben Hódmezővásárhelyen felavatott *Szántó Kovács János-szobor*, mint az ugyancsak 1965-ben elhelyezett, a Kerepesi temető Mednyánszky-síremlékét jelző, kuporgó csavargófigura, mint az 1967-ben a hollóházi Szent László templomba került, drámai *Korpusz* s mint az 1968-ban Szigetváron talapzatra emelt, horkanó lován ülő *Zrínyi Miklós-emlék*. Ezek a kvalitásaik révén az életmű keretein túl a korszak szobrászati természetéből is magasan kiemelkedő művek azt tanúsítják, hogy Medgyessy Ferencet, Ferenczy Bénit, Bokros Birman Dezsőt követve, Borsos Miklós, Pátzay Pál, Kerényi Jenő, Vilt Tibor és Schaár Erzsébet kortársaként, a plasztikai kifejezés új irányait kutatva a konstruktív építkezésben és az expresszív megformálásban – egy jellegzetesen egyéni formanyelv kimunkálásával – lelte meg a korszak, a könnyűnek semmiképpen sem ítéltető 1945 utáni évtizedek autentikus szobrászi megszólalásának lehetőségét.

A korai, feltehetően az 1940-es években készített terrakotta állatszobrok (*Csikó*, *Jaguár*, *Oroszlánkölykök*) mellett a kiállításon bemutatott bronz kisplasztikákat

fotó: Berényi Zsuzsa, HUNGART © 2016

SOMOGYI JÓZSEF:
Szén és vörös krétarajzok

SOMOGYI JÓZSEF:
Vízbelépő, 1967

SZABÓ GYÖRGY:
Angyalok háza

SOMOGYI JÓZSEF:
Bohóc, 1973

– elsősorban az 1950-es évek végének, az 1960-as és az 1970-es évtized finoman modellált nőalakjait (*Itáliai emlék*, 1959; *Kövön ülő*, 1967; *Nyújtózkodó*, 1968) és az 1973-ban megmintázott drámai erejű, mély szimbolikus tartalmakat sűrítő *Bohócot* – szemlélve azt a konzekvenciát vonhattuk le, nagy kár, hogy Somogyi József szobrászi energiáit elsősorban a monumentális feladatok emésztették fel: e lírai érzelmeket tolmácsoló, plasztikai érzékenységgel alakított kompozíciók is a modern magyar szobrászat jelentős műveiként regisztrálhatók. Álló, fekvő, ülő, támaszkodó alakjait, figurakettőseit, anya-gyermek és családbábrázolásait – eltekintve a brüsszeli *Táncolók* (1958) varázslatos szépségű vázlatától – csaknem mindig nyugalmi helyzetben ragadja és formálja meg, de olyan nyugalmi helyzetben, amelyben mindig ott lappang valamilyen belső feszültség, és amelynek mozdulatlanságát, kimerítettségét a felület érdekessége és mozgalmassága oldja, illetve ellenpontozza.

KOTORMÁN NORBERT:
Úszó

E művek együtteséből ezúttal fájdalmasan hiányoztak azok a pirogránit korpuszok és pieták, amelyek az 1994-es veszprémi, a Szent Mihály-bazilika altemp-

lomában rendezett emlékkiállításán voltak láthatók. Az is sajnálatos, hogy hiányoztak az 1974-es év terméseként megszületett, pirogránit, agyag és plasztilin portrészorozat kompozíciói is (Barcsay Jenő, Kós Károly, Németh László, Tamási Áron) – amellyel jelezhetnék volna a rendezők, hogy portrészobrászként is jelentőset alkotott –, valamint az 1970-es évek közepén bronzba öntött szőlőpréssorozat darabjait, továbbá a lovasszobor-tanulmányokat (*Hunyadi*, 1951; *Dózsa György*, 1970-es évek) is a tárlat által indukált hiányok között jegyezhetjük fel. A rendezők számos esetben megfeledeztek a művek keletkezési idejének megjelöléséről is (ha a pontos időpont nem határozható meg, legalább az évtized feltüntetése támpontokat adhatott volna), a hiányos cédulák egyetlen esetben sem informálják a mű szemlélőjét az anyagról és a technikáról, valamint a méretről sem. A tárlókba rendezett, női és férfialakokat, életképeket, történelmi és bibliai jeleneteket megformáló, zaklatott felületmintázású, a klasszikus éremsíkot figyelmen kívül hagyó, illetve elmosó bronz plakettek fölé tájékoztatásul csak annyit írni, hogy „plakettek” – túlzott rendezői nagyvonalúság.

Az egykori tanítványok – a napjainkban is dolgozó művészek – mellett olyan alkotók művei is sorakoznak, akiknek a munkássága már lezárult (pl. Borbás Tibor /1942–1995/, Ócsai Károly /1938–2011/, Török Richárd /1954–1993/). A műegyüttes kapcsán azt a konklúziót vonhatja le a látogató, hogy a hatvankét művész alkotásait üdítő anyag- és technikai változatosság, műnemgazdagság jellemzi. A posztamenseken sorakozó, formailag sokrétű és sokszínű, de alapvetően figuratív megformálású kompozíciók dominanciáját csak egy-egy elvont megfogalmazású, absztrakt mű bontotta meg (pl. Balás Eszter /1947/, Gálhidy Péter /1974/, Sirpa Ihanus /1959/, Szabó György /1947/, Várnagy Ildikó /1944/ alkotása). A tanítványok

fotó: Berényi Zsuzsa, HUNGART © 2016

fotó: Berényi Zsuzsa, HUNGART © 2016

fotó: Berényi Zsuzsa, HUNGART © 2016

előtt – de ez is homályban marad: nem tudható, hogy a tanítványok bemutatója visszatekintő vagy jelenkori tárlatként funkcionált. Amiként azt sem tudhattuk meg, miért ez a hatvankét művész lett a kiválasztott: a negyvennyolc, aktív művészetpedagógiai tevékenységű esztendő alatt ennél jóval több tanítványa volt Somogyi mesternek – egy teljes névsor összeállítása és feltüntetése tisztázhatta volna némiképp a választások nélkül maradt kételyeket.

Somogyi munkásságáról néhány kiállítási katalógus, a *Művészet* című folyóirat 1975. évi 4-es tematikus száma és egy 2001-ben *In memoriam Somogyi József* címmel közreadott album mellett nem jelent meg összefoglaló feldolgozás – a 20. századi magyar szobrászat e kimagasló jelentőségű mesteréről még egy kismonográfia sem áll rendelkezésünkre. Ezt a hiányt felszámolhatta volna ez a kiállítás egy alapos, átfogó katalógus közreadásával, amely előkészíthette volna az életmű majdani összegzését. (Persze mindehhez egy gondosan és körültekintően előkészített, a legfontosabb műveket hiánytalanul felsorakoztató kiállításra is szükség lett volna.) A rendező intézmény, a Magyar Művészeti Akadémia esetében a katalógus közreadásának anyagi akadálya nem lehetett, így joggal feltételezhetjük, hogy a problémák valahol

SOMOGYI JÓZSEF:
Korpusz

SOMOGYI JÓZSEF:
Mednyánszky László síremlékterv,
1965

szoborerdejében teljesen elbizonytalanodik a befogadó: a cédulákról itt is hiányoznak az anyag-, a technika- és a méretmegjelölések, és fokozza a zavart, hogy itt sem tudósítanak évszámok a művek keletkezéséről. Ez azért okoz súlyos problémát, mert – az alkotók születési évszámának feltüntetése hiányában – arra sem következtethetünk, hogy a Szépműves Líceumban, majd az Állami Művészeti Gimnáziumban, illetve a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban – 1945 és 1963 között – netán a Magyar Képzőművészeti Főiskolán – 1963 és 1993 között – volt az adott művész Somogyi József tanítványa. Az előbbi és az utóbbi tanítvány körből is szerepeltek a kiállítók között, de korántsem mindegy, hogy ki melyiket képviselte. (Feltételezéseink szerint Bencsik István /1931/, Csíkszentmihályi Róbert /1940/, Czinder Antal /1937/, Ócsai Károly /1938–2011/ – ő csak egy évig –, Pató Róza /1934/ a gimnáziumban dolgozott Somogyi József keze alatt, míg a kiállításon szereplő alkotók zöme a főiskolán (de Gálhidy Péter /1974/ például a mester halála miatt csupán egyetlen évig).

Az sem mindegy, hogy egy-egy művész a közelmúltban, vagy esetleg pályafutása korai szakaszában készített művével tisztelgett egykori mestere emléke

mélyebben rejtőznek. Hogyan is fogalmazta meg Somogyi alkotói hitvallását 1975-ben? „Az emberi létnek, a szellemi létnek egyik legdrágább és legnagyobb időszak, a személynek sorsdöntő órája, amikor a maga belső rendjét, a maga törvényeit felismeri, és ezeket a törvényeket vállalja, illetve meri vállalni. Ilyen rendek és törvények sora áll össze azután egy nép szellemi arculatává.*” Hát nem: nincs itt semmiféle belső rend, és úgy tűnik, senki sem ismeri fel a maga törvényeit, a törvények és rendek sora nem áll össze szellemi arculattá. Mindennek kárvallottja a művészetre még napjainkban is fogékony közönség és a magyar művészet közelmúltjának története.

* Somogyi József: Monológ a művész felelősségéről. *Művészet*, 1975/4, 2-3.

fotó: Berényi Zsuzsa, HUNGART © 2016